

АНАЛІЗ БЕЗРОБІТТЯ В АСПЕКТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

UNEMPLOYMENT IN ANALYSIS ASPECTS OF SOCIO-ECONOMIC SECURITY

Волкова Н.В.

кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри економіки та соціально-трудо­вих відносин,
Університет митної справи та фінансів

Орел В.Ю.

студентка,
Університет митної справи та фінансів

Лінник А.О.

студентка,
Університет митної справи та фінансів

У статті проаналізовано динаміку безробіття по регіонах України. Визначено причини та наслідки безробіття, розроблено шляхи вирішення даної проблеми для зміцнення соціально-економічної безпеки держави. Проаналізовано статистичні дані та дані служби зайнятості України щодо чисельності безробітних для визначення рівня безробіття в аспекті соціально-економічної безпеки держави. Запропоновано шляхи вдосконалення функціонування ринку праці для підвищення попиту на робочу силу, а також запропоновано вирішення низки проблем для покращення соціально-економічної безпеки та подолання відсотка регіонального безробіття в Україні.

Ключові слова: безробіття, ринок праці, зайнятість, рівень безробіття, економічно активне населення, рівень зайнятості, соціально-економічна безпека.

В статье проанализирована динамика безработицы по регионам Украины. Определены причины и последствия безработицы, разработаны пути решения данной проблемы для укрепления социально-экономической безопасности государства. Проанализированы статистические данные и данные службы занятости Украины по численности безработных для определения уровня безработицы в аспекте социально-экономической безопасности государства. Предложены пути усовершенствования функционирования рынка труда для повышения спроса на рабочую силу, а также предложено решение ряда проблем для улучшения социально-экономической безопасности и преодоления процента регионального безработицы в Украине.

Ключевые слова: безработица, рынок труда, занятость, уровень безработицы, экономически активное население, уровень занятости, социально-экономическая безопасность.

The article analyzes the dynamics of unemployment in the regions of Ukraine. Also identified the causes and consequences of unemployment, developed ways to solve this problem, to strengthen social and economic security. Analysis of statistics and data Employment Service of Ukraine on the number of unemployed to determine the level of unemployment in terms of socio-economic security. The ways of improving the functioning of the labor market to boost labor demand, and suggests solving a number of issues to improve the socio-economic security and addressing regional unemployment rate in Ukraine.

Keywords: unemployment, labor market, employment, unemployment, economically active population, employment, social and economic security.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Ситуація на сучасному ринку праці є відображенням демографічних, економічних та соціальних процесів, які впливають на стан економічної безпеки країни. Проблема безробіття створює негативну економічну ситуацію в країні

і веде за собою низку проблем, зокрема марнування у великих масштабах продуктивної робочої сили, котрі породжують скорочення потенційного валового продукту і національного доходу країни.

Зайнятість населення являє собою соціально-економічну категорію, яка характеризує залучення людських ресурсів у суспільне виробни-

цтво. Державні структури та інші роботодавці ще недостатньо реалізують практичні заходи щодо покращення ситуації на ринку праці, підвищення зайнятості населення в регіонах країни, а тому перед науковцями та фахівцями виникає необхідність провести глибокий аналіз зайнятості населення та розробити пропозиції щодо практичного вирішення актуальних питань на державному, регіональному та мікроекономічному рівнях.

Факторами, що сприяють загостренню ситуації безробіття, є непродумана політика підвищення мінімальної заробітної плати із значним її відривом від прожиткового мінімуму та штучним дотягуванням за рахунок додаткових видів оплати, монополізація сфери енергопостачання, що виявляється в непрозорому та необґрунтованому ціноутворенні комунальних послуг. Як наслідок, люди масово звільняються з роботи для пошуку кращих варіантів, щоб забезпечити собі проживання хоча б на середньому соціальному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Перспективи та проблеми розвитку регіонального ринку праці в Україні, а також його вплив на різні сфери суспільного життя досліджували такі вітчизняні науковці, як: О.І. Воробйова, О.О. Давидюк, О.А. Єрмоленко, Л.І. Ільчук, В.Л. Міненко, О.Ф. Новикова, Г.Ю. Швидка, О.О. Штельмах. У їхніх працях детально розглянуто як практичні, так і теоретичні аспекти розвитку та регулювання регіонального ринку праці й окремих його елементів, а також питання соціально-економічної безпеки держави. Однак питання регіональних особливостей ринку праці із зазначенням пріоритетних шляхів подолання безробіття й досі залишаються недостатньо вивченими та потребують подальших досліджень.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є аналіз проблеми безробіття в Україні в аспекті соціально-економічної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Основним політичним документом, що визначає стратегічні орієнтири розвитку України на перспективу, є «Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», схвалена Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5, що визначає мету, вектори руху, дорожню карту, першочергові пріоритети та індикатори належних умов становлення та розвитку України. У зазначеному документі, у п. 4.2.7.1, присвяченому мінімізації негативного впливу кризи на стан ринку праці, зроблено наголос на запровадженні громадських робіт для захисту людей, які втратили роботу, та сприянні забезпеченню ефективної зайнятості населення шляхом залучення інвестицій до впровадження громадських робіт.

На нашу думку, громадські роботи сприятимуть маргіналізації суспільства, втраті трудового потенціалу і можуть уважатися заходами «швидкої допомоги», ніж «лікування» стану ринку праці.

Економічна безпека країни, з одного боку, є важливим складником системи національної безпеки, що формує захист національних інтересів, з іншого – є безпосередньою умовою дотримання і реалізації національних інтересів щодо забезпечення фінансування, формування доходів та витрат. Економічну безпеку як стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особи, сім'ї, суспільства, держави, розглядають В. Шлемко та І. Бінько [2].

Економічна безпека сприяє створенню надійної та забезпеченої всіма необхідними засобами держави, захищеності національно-державних інтересів у сфері економіки. При цьому основним критерієм економічної безпеки є здатність економіки країни зберігати та підвищувати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз.

Саме тому можна вважати, що економічна безпека – це свого роду забезпечення в довгостроковій перспективі таких систем показників, як:

1. економічна незалежність (фінансова, сировинно-ресурсна, інноваційна тощо);

2. економічна стабільність (рівень розвитку, що гарантує відчуття безпеки сьогодні та в майбутньому);

3. економічний розвиток (інноваційно-інвестиційна активність, реструктуризація, фінансове оздоровлення).

Такий підхід до трактування суті економічної безпеки (країни, регіону, підприємства) відображає її основне функціональне значення – збереження економічної самостійності та досягнутого рівня, а також підвищення конкурентоспроможності й розширення можливостей подальшого розвитку.

На сучасному етапі для забезпечення стабільного функціонування національного ринку праці необхідно вирішити низку завдань, основним з яких є підвищення попиту на робочу силу. Для цього необхідно зробити її високоякісною і конкурентоспроможною. Такий перебіг подій може вивести країну на кращий рівень економічного розвитку.

Якщо враховувати, що ринок праці нині є одним з основних важелів впливу на економіку України, то його вдосконалення призведе до покращення економічної ситуації країни у цілому. До проблем сучасного ринку праці в Україні можемо віднести й високі обсяги прихованого безробіття, постійну депопуляцію та загальне старіння населення, що призводить до скорочення чисельності трудового потенціалу України [5].

Проблема безробіття є основною в українській економіці. Безробіття – це таке соціально економічне явище, коли частина економічно активного населення не може знайти застосування своїй робочій силі й стає «зайвою» [1].

Існує безліч причин безробіття. Основними з них є: структурні зміни в економіці країни та окремих регіонах, зменшення та обмеження попиту на товари і послуги, постійний розвиток

технологій, пошук працівниками нових робочих місць із кращою заробітною платою або змістовнішою роботою, демографічні зміни у складі та чисельності робочої сили, недостатня її мобільність. Це пов'язано, насамперед, із мізерними інвестиціями, низьким рівнем запровадження сучасних технологій в економіку і т. д. [3].

Унаслідок впливу різноманітних фінансово-економічних чинників за період 2014–2016 рр. кількість безробітного населення істотно змінювалася (табл. 1).

Так, у 2015 р. в середньому кількість безробітного (населення у віці 15–70 років) була найменшою і становила 1 654,7 тис. осіб, а найбільшою – у 2014 р. – 1847,6 тис. осіб, що в 1,11 рази більше порівняного періоду. Такі зміни відбулися за рахунок того, що населення бажає підвищити рівень свого життя, а тому відбувається масове звільнення робітників зі своїх робочих місць задля пошуку кращих варіантів. Також причинами виникнення безробіття за цей час є спад виробництва на підприємствах, а також зниження попиту на низку професій.

У 2015 р. рівень зареєстрованого безробіття становив 1,9%. На обліку у центрах зайнятості у цей час перебувало 490,8 тис. осіб. При цьому кількість вільних робочих місць (вакантних посад), яку могли запропонувати роботодавці, становила 48,3 тис. Тобто на 10 вільних робочих місць у 2015 р. претендувало 86 осіб, що є найгіршим показником за останнє десятиліття [9].

Середньомісячна кількість економічно активного населення віком 15–70 років (дані наведено за

результатами вибіркового обстеження населення (домогосподарств) із питань економічної активності в середньому за дев'ять місяців 2016 р.) становила 18,0 млн. осіб, з яких 16,3 млн. були зайняті економічною діяльністю, а решта (1,7 млн.) – безробітні, тобто особи, які не мали роботи, але активно її шукали як самостійно, так і за допомогою Державної служби зайнятості. Рівень зайнятості населення становив: у віці 15–70 років – 56,5%, у працездатному віці – 64,4% [10].

Безробіття – одна з найскладніших соціально-економічних проблем України. До того ж вона нерозривно пов'язана з бідністю і зростанням злочинності.

Ситуація щодо безробіття в Україні поступово стабілізується, про що свідчать останні дані Держстату щодо економічної активності населення. Так, у 2015 р. чисельність безробітних становила 1,7 млн. осіб та порівняно з 2014 р. скоротилася на 193 тис. [10]

Досить диференційованими є показники безробіття по окремих регіонах. Найбільший рівень безробіття спостерігається у таких областях, як Донецька, Житомирська, Кіровоградська, Луганська, Рівненська, Тернопільська, Полтавська. Більш детально динаміку рівня безробіття в Україні за 2013–2015 рр. розглянемо в табл. 2.

Економічна криза 2013–2016 рр., анексія Криму та військові дії на сході країни, відсутність ефективного соціального діалогу та цілеспрямованої державної політики зайнятості призвели до загострення негативних явищ у соціально-економічній сфері. За цей період український ринок

Таблиця 1

Динаміка кількості безробітних та показників безробіття в Україні за 2014–2016 рр.

Рік	Безробітне населення (за методологією МОП)			
	у віці 15–70 років		працездатного віку	
	у середньому, тис. осіб	у % до економічно активного населення відповідної вікової групи	у середньому, тис. осіб	у % до економічно активного населення відповідної вікової групи
2014	1847,6	9,3	1847,1	9,7
2015	1654,7	9,1	1654,0	9,5
2016	1798,4	9,2	1687,8	9,4

Джерело: [10]

Таблиця 2

Показники найбільшого рівня безробіття по областях України

Назва області	2013 р.		2014 р.		2015 р.	
	Чисельність безробітних, тис. осіб	Рівень безробіття, %	Чисельність безробітних, тис. осіб	Рівень безробіття, %	Чисельність безробітних, тис. осіб	Рівень безробіття, %
Донецька	121,4	14,2	216,42	11,3	165,5	18,2
Житомирська	64,6	12	66,6	12,3	56,8	10,2
Кіровоградська	49,8	11,9	49,2	11,7	37	8,5
Луганська	56,2	16,6	112,62	11,8	66,3	16,7
Полтавська	80,6	12,4	77,9	11,8	57,7	8,7
Тернопільська	54,1	12	53,1	12	46,2	10,3

Джерело: [10]

праці втратив значну кількість працюючих – понад 2 млн. осіб. Локальні підприємства та регіональні офіси компаній на території бойових дій зазнали серйозної руйнації або знищення, що призвело до скорочення персоналу або навіть закриття підприємств. Однак зниження чисельності зайнятих відбулося не лише в зоні бойових дій, а й по всій території країни [10].

Незважаючи на складну ситуацію на ринку праці, у I кварталі 2017 р. порівняно з відповідним періодом минулого року було досягнуто суттєвих позитивних зрушень по основних напрямках діяльності Державної служби зайнятості. Кількість роботодавців, які з початку 2016 р. співпрацювали з центрами зайнятості, становила понад 64 тис., що на 2,3% більше, ніж показник за відповідний період минулого року [10].

Щодо негативних тенденцій розвитку ринку праці, то найбільш загрозливою з них виступає збільшення тривалості безробіття. Перебування значної частини населення у стані безробіття протягом тривалого часу не тільки знижує шанси безробітних осіб на працевлаштування, але й погіршує якість трудового потенціалу країни, призводить до посилення соціальної напруженості в суспільстві.

За останні півроку тривалість пошуку роботи збільшилася і тепер займає понад шість місяців. Як показало опитування Міжнародного кадрового порталу hh.ua, кожен шостий безробітний шукає роботу більше ніж півроку. Інфляція і зростання цін призвели до того, що більше половини «білих комерців» не готові знижувати вимоги до зарплати, навіть якщо виникнуть труднощі з пошуком роботи [11].

Також стало більше тих, для кого термін пошуку перевищує один рік. У табл. 3 розглянемо статистичні показники середньої тривалості пошуку роботи в Україні за період 2014–2016 рр.

Таким чином, у ситуації тривалого безробіття знаходиться кожен восьмий претендент. Відповідно, знизилася кількість тих, хто знаходить роботу за лічені місяці, а то й тижні. Нині приблизно одному з восьми вдається вийти на нову роботу протягом одного-двох місяців і лише трьом зі ста – протягом декількох тижнів [11].

За даними опитування інформаційного порталу HeadHunter, проведеного адміністратором у

липні 2016 р., швидше за всіх знаходять роботу IT-фахівці, лікарі та фармацевти, а також представники мас-медіа. Довше часу може знадобитися працівникам банківської сфери та юристам.

Отже, ситуація з безробіттям в Україні досить складна. Якщо у великих містах українці ще мають можливості заробити, то в областях справи йдуть куди гірше.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Погіршення ситуації на ринку праці (зростання рівня безробіття, тривалості пошуку підходящої роботи, посилення тенденцій застійності, хронічності безробіття для окремих сфер та регіонів) та ринку освітніх послуг (невиконання державою зобов'язань із фінансування освітньої сфери, погіршення стипендіальної підтримки молоді) становить загрозу соціально-економічній безпеці країни, що виявлятиметься в подальшій втраті трудового потенціалу, інтенсифікації міграційних настроїв молоді та мультиплікації негативного ефекту в усіх сферах суспільного життя.

Головним, на нашу думку, виходом із ситуації, що склалася, є розширення сфери застосування праці шляхом створення робочих місць через реалізацію інвестиційних проектів у різних сферах економіки. Основним завданням економічної безпеки є передусім приборкання безробіття та підвищення рівня зайнятості серед населення України. Якщо рівень безробіття буде низьким, це дасть змогу розвитку стійкої і стабільної економіки, економічної незалежності та сприятиме розвитку економіки країни у цілому.

Отже, основними напрямками вирішення проблеми безробіття задля зміцнення національної безпеки країни є:

- стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу;
- збільшення фінансування заходів щодо надання ефективної підтримки пошуку робочих місць безробітним;
- преміювання підприємств, які сплачували страхові внески протягом більше двох років, без звільнень робітників;
- стимулювання підприємств до навчання, перекваліфікації та подальшого працевлаштування робочої сили;

Таблиця 3

Середня тривалість пошуку роботи в Україні за період 2014–2016 рр.

Рік	Безробітне населення у віці 15-70 років, усього, тис. осіб	Із них особи, які шукали роботу, намагались організувати власну справу	У тому числі за тривалістю пошуку роботи					
			до 1 місяця	від 1 до 3 місяців	від 3 до 6 місяців	від 6 до 9 місяців	від 9 до 12 місяців	12 місяців і більше
		всього, тис. осіб	у відсотках до підсумку					
2014	1510,4	1481,3	11,4	27,6	23,5	10,3	6,3	20,9
2015	1847,6	1794,2	11,1	26,7	25,0	10,1	6,7	24,0
2016	1654,7	1592,7	11,5	25,3	24,8	10,2	7,2	21,0

Джерело: [10]

– залучення приватного (як вітчизняного, так й іноземного) капіталу в райони зі стійким рівнем безробіття.

Застосування цих заходів сприятиме збільшенню попиту на робочу силу, покращення якості та підвищення конкурентоспроможності робочої сили.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гальків Л.І. Втрати людського капіталу: чинник безробіття / Л.І. Гальків // Економіка і регіони. – 2009. – С. 110–113.
2. Шлемко В.Т., Бінько І.Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : [монографія] / В.Т. Шлемко, І.Ф. Бінько. – К. : НІСД. – 1997. – С. 8.
3. Іляницька О.В. Проблеми безробіття і трудова міграція українців / О.В. Іляницька // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 8(50). – С. 167–172.
4. Корчун М. Шляхи підвищення економічної активності та зайнятості молоді на ринку праці України / М. Корчун // Україна: аспекти праці. – 2008. – № 31. – С. 35–39.
5. Майсюра О.М. Безробіття та наслідки його впливу на економіку країни / О.М. Майсюра // Економіка та держава. – 2010. – № 8. – С. 60–61.
6. Коваль С. Соціально-економічні проблеми якості зайнятості на ринку праці України / С. Коваль // Україна: аспекти праці. – 2012. – № 2. – С. 20–25.
7. Тумакова С.В. Державне регулювання національного ринку робочої сили : [монографія] / С.В. Тумакова ; НАН України. – Донецьк, 2008. – 451 с.
8. Гальків Л.І. Втрати людського капіталу України: чинник безробіття / Л.І. Гальків // Економіка і регіони. – 2009. – № 2. – С. 110–113.
9. Основні показники ринку праці – статистична інформація. Ринок праці [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua
10. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua
11. Офіційний сайт пошуку роботи в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://hh.ua/>